

why the dièslivnij predicate, remains the focus of gramatistiv and opens up significant prospects for development of syntax.

Keywords: syntax, semantics, sentence structure, the predicate verb dièslivne meaning, Valence, verbo centrism, typology of predicates.

УДК 81'367.2:[811.161.2+81.411.2

Лихошерстова М. Ю.
Київський національний лінгвістичний університет

РЕЧЕННЯ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ ТЕМПОРАЛЬНОСТІ В УКРАЇНСЬКІЙ І АРАБСЬКІЙ МОВАХ

У статті досліджуються синтаксичні мовні засоби вираження темпоральності в українській і арабській мовах, що входять до структури функціонально-семантичного поля темпоральності. Синтаксичні засоби, зокрема, речення містять відповідну сему і передають різні часові відношення, реалізуючи в мовленні часову локалізацію.

Ключові слова: функціонально-семантичне поле, темпоральність, речення, темпоральні сполучники.

Пріоритетним напрямом сучасних лінгвістичних досліджень є розгляд мовних явищ у функціональному аспекті, тобто з погляду їхнього функціонування в мовленні під час комунікації. Теоретичною основою функціонального аспекту мовних явищ є положення про функціональну асиметрію мови, тобто відсутність ізоморфізму між одиницями плану вираження й плану змісту. Один і той самий граматичний засіб може виконувати безліч функцій у мовленні, водночас певна функція може ути притаманна багатьом мовним засобам.

Зіставне вивчення темпорального комплексу, зокрема речень із темпоральною семантикою з точки зору їх функціонування, залишається до цього часу не достатньо розробленим питанням в українському сходознавстві, чим і зумовлюється актуальність пропонованої статті.

Мета статті – виявлення потенційних можливостей речень у функціонально-семантичному полі темпоральності в українській і арабській мовах.

Завдання:

- класифікація типів речень із темпоральною семантикою;
- визначення сполучуваних комплексів, які виконують функцію зв'язку та виражають темпоральні семантико-синтаксичні відношення у складнопідрядному реченні;
- виявлення аломорфних й ізоморфних особливостей функціонування речень у темпоральних категорійних ситуаціях у зіставлюваних мовах.

Синтаксичний рівень функціонально-семантичного поля (далі – ФСП) темпоральності української і арабської мов охоплює синтаксичні одиниці, що позначають час: словосполучення і речення. Предметом дослідження у цій статті є саме речення із темпоральною семантикою.

Сучасна лінгвістика розглядає речення як багатоаспектну синтаксичну одиницю, як комплекс декількох відносно незалежних підсистем [7], що є знаком цілої події, ситуації, тимчасом слово і словосполучення орієнтовані на позначення предметів і

явищ [4, с. 117]. Відображаючи явища дійсності в реченнях із темпоральною семантикою, мовець водночас виражає своє сприйняття, ставлення до них. Якщо ж порівнювати речення з іншими синтаксичними одиницями, можна стверджувати про їхню семантико-граматичну багатоманітність, адже вони можуть бути класифіковані за будовою, за характером предикативних відношень, за метою висловлювання та за емоційним забарвленням [4, с. 53].

У ФСП темпоральності речення може виступати у формах простого елементарного, простого ускладненого, складного елементарного і складного ускладненого речень. Темпоральні речення, як і словосполучення, позначають певний період.

Прості елементарні речення представлені трьома структурними типами: двоскладними, односкладними і неповними простими реченнями. “Односкладні речення посідають проміжне місце, зближуючись із двоскладними за можливістю синтаксичного членування, а з членованими реченнями – за обмеженістю компонентів” [2, с. 55]. Односкладні речення ФСП темпоральності відповідно до типу головного члена речення можуть бути дієслівними й іменниковими. Дієслівні речення містять у своєму складі *простий / складний* дієслівний головний член (*Світало / Починало світати*). Іменникові речення можуть бути з простим іменниковим головним членом у формі називного відмінка та зі складним кількісно-іменниковим головним членом (*Ранок / Два роки потому*). У свою чергу, речення можуть бути простими і складними.

В арабській мові *іменне речення* (в арабській граматиці поширений саме цей термін [5, с. 46]) із присудком, вираженим ім'ям (іменником, прикметником, числівником) або прислівником, самостійно звичайно не має жодного відношення до окремої часової осі. Проте при цьому дуже часто речення такого типу позначає ситуацію, що відбувається в момент мовлення, рідше – атемпоральну. Для темпоральної визначеності арабського іменного речення традиційно використовуються лексичні конкретизатори, такі як, наприклад, прислівники часу. Загалом, темпоральність іменного речення, у більшості випадків, зумовлюється саме реалізацією у категорійній ситуації.

Основними особливостями темпоральної віднесеності іменного речення арабської мови є [12, с. 234–236] такі фактори, коли: 1) минулий і майбутній часові осі визначаються за допомогою прислівників часу; 2) у ролі присудка виступає дієприкметник активного стану, дія може стосуватися майбутнього без додаткової лексичної конкретизації; 3) віднесення до площини минулого часу може реалізуватися лише в контексті, зумовлюватися змістом, предметом самого речення; 4) іменне речення може позначати минулу дію, якщо воно функціонує як підрядне речення обставини; 5) у складі умовного речення іменне речення може мати значення можливості, гіпотетичності дії.

Двоскладні речення у ФСП темпоральності можуть бути представлені поєднанням іменника, що містить у собі сему ‘час’ (*зима, осінь, ранок* і т. д.) із дієсловом [10, с. 106–107], наприклад:

- *Бо настав час і прийшла ніч і прийшов той...*
- *Бо настав час і прийшла ніч, і прийшов я...* (Юрій Андрухович, Перверзія);
مرت أيام و الجيش ينتقل من مكان إلى آخر (عبد الرحمن بكر، النحات المحارب).

У темпоральних реченнях широко представлені предикати процесу, яким властива ознака динамічності, нестатичності. Вона пов'язується з відповідними змінами у часі [3, с. 96]. Такі дієслова вказують на рух часу: *Марла сходила за наплічником, підклала його під дулу і тепер чекала сидячи. Потім прийшла і ніч* (Ірена

Карпа, Фройд би плакав);... *مضى يوم و يوم و ليلة* (سلسلة روايات الشباب 1، الخضراء). Він (рух часу) може порівнюватися із рухом істоти, у такому випадку притаманна істоті дія переноситься на час, створюючи стилістичне порівняння й метафору [10, с. 107]: *Ледь розплющивши очі, він ясно і ще ясніше усвідомлював: є оцей ранок, який лізе з усіх щілин в Іванову хату, і є Нічого – тобто той час, коли Іван нічого цього ніколи більше не побачить: ні промінчика на ранній росі подорожника, ні себе у стемнілому від часу дзеркалі* (Марія Матіос, Армагедон уже відбувся);

مرت سنتان. و مرت سنة ثالثة (طالب الرفاعي، سرقات صغيرة).

Рух часу також відтворюється завдяки дієсловам, що містять у собі сему 'швидкості / повільності дії', зображають зміни в природі в певний період: *Ніч проминула* (Юрій Винничук, Весняні ігри в осінніх садах).

Односкладні й двоскладні речення у ФСП темпоральності української і арабської мов утворюють поширені прості елементарні речення: *Теплий літній вечір у грудні* (Ірена Карпа, Фройд би плакав); ...*Пізній ранок* (Ірена Карпа, Bitches get everything); *الليل بكرة سوداء عميقة و هائلة.. (عبد الرحمن بكر، النحات المحارب)* – односкладні іменникові поширені речення. Односкладне дієслівне поширене речення: *Начебто звечоріє ще не скоро* (Ірена Карпа, Bitches get everything); односкладне речення в арабській мові [11, с. 211]: *طارت..طارت (طالب الرفاعي سرقات صغيرة)*. Двоскладні поширені речення: *Івановий батько Микола у мідній скриньці тримав гроші* (Марія Матіос, Армагедон уже відбувся); – *Пересічна людина би не їздила цими доріжками з таким легким серцем...* (Ірена Карпа, Фройд би плакав); *نحن نلتقي للمناقشة و التطوير (طالب الرفاعي، سرقات صغيرة)*

Складні речення із сурядними зв'язками (*складносурядні речення*) можуть складатися із одного чи більше речень на позначення часу, що поєднуються засобами сполучникового або безсполучникового зв'язку.

Серед складних безсполучникових речень у ФСП темпоральності української мови потрібно виділити дві групи [10, с. 110]:

1) безсполучникові складні речення із однотипними частинами (характеризуються перелічувальними відношеннями і поділяються на речення, що позначають одночасність перелічуваних явищ: *Тут ніби навмисне зчинилася страшна буря – потоки води линули з небес [...]* (Юрій Андрухович, Перверзія); речення, що виражають часову послідовність явищ: *Далі Іван підправив краї отвору, вклав туди обгорнуту в чорне шкатулку, змайстрував дверцята, прикрив ними отвір і вернув на стіну Матір Божу, укривши її вишитим рушником [...]* (Марія Матіос, Армагедон уже відбувся);

2) безсполучникові складні речення із різнотипними частинами (позначають часові відношення, коли час дії другої предикативної частини зумовлюється часом дії першої частини: *Та й не час. А прийде час – буде вино* (Марія Матіос, Армагедон уже відбувся)).

Загалом засобами реалізації часового порядку в мовленні виступають не лише дієслівні видо-часові форми, але й засоби когезії, що забезпечують поєднання дій у межах поліпредикативного комплексу, а саме [8, с. 70]: 1) сурядні сполучники на зразок: *і / й, та (و)*; 2) лексичні одиниці й лексико-граматичні утворення (адвербіальні маркери), які вказують на послідовність або одночасність дій, як: *через чотири місяці / مُنذُ أربعة أشهر / спочатку... потім / ثم... أولاً, три дні по тому / بعد ثلاثة أيام* тощо.

Часові (видо-часові) форми утворюють основу часового порядку (ряди дій на часовій осі), тоді як адвербіальні маркери надають таким діям додаткової характеристики часового порядку [8, с. 70]. Часовий порядок може виражатися пропущеним членом речення – дієсловом (*Гуляю я собі коло дому і раптом – крик*),

коли дієслово, що власне позначає сукцесивну або симультанну дію є імпліцитним. У такому разі значною мірою важливою є підтримка контексту й наявність адвербіальних маркерів (на зразок лексеми *рантом* у наведеному вище прикладі). Хоча це зовсім не заперечує згаданої вище думки про базисну роль дієслівних форм і поліпредикативних комплексів у мовленнєвому вираженні категорії часового порядку [8, с. 71].

Як уже зазначалося, сполучники можуть виражати значення одночасності і часової послідовності. Наприклад, в українській мові одночасність може виражатися сполучником *і*: *Вона стояла у брамі під ліхтарем і виглядала з натовпу необхідне їй обличчя* (Юрій Андрухович, Перверзія); Той самий сполучник може виражати і часову послідовність: *Близько 17-ї год. ми досягли Островів і припаркувалися в околицях Тронкетто* (Юрій Андрухович, Перверзія).

В арабській мові, як і в українській *сурядні сполучники* поділяються на *єднальні, протиставні й розділові* [6, с. 597]. Нас більшою мірою цікавлять *єднальні сполучники*, що слугують для з'єднання дій. До них належать такі сполучники: 'i', 'f', 'w'.

Сполучник *و* (واو المعية) 'i' з'єднує послідовні чи одночасні дії, незалежні одна від одної, і може виступати як обставина, вказуючи на часовий фактор, що супроводжував дію, яка відбулася [9, с. 318.] Наприклад:

عادت الابتسامة الى الارض، و اشرفت الوجوه بانتسامات العطاء، و كل شئ اصفر كالموت، و صار اخضر كالحياة (سلسلة روايات الشباب 1، الخضراء).

Сполучник *و* відіграє важливу роль у функціонуванні *додатка одночасності дії* (المفعول معه). Додаток одночасності дії – це іменник, що вказує на суб'єкт, який є присутнім із іменником в одному й тому ж проміжку часу виконання дії. Іменник і суб'єкт дії, хоча й перебувають у тому ж часовому проміжку, але стосуються різних дієслів, які позначають різні за значенням явища, як наприклад, *سافر و نهار* (досл.: *Він їхав і день їхав* (по часу)). Із прикладу видно, що суб'єкт дії і іменник, який вживається завжди у знахідному відмінку, пов'язані між собою сполучником *و* (واو المعية) [9, с. 115–116], що вказує на одночасність дії.

Сполучник *ف* крім простої послідовності також може вказувати на причинно-наслідковий зв'язок між діями. *ثم* сполучає послідовні дії, проте вони більш самостійні й мають більший часовий розрив [5, с. 344; 6, с. 597].

Наприклад:

اجتمع ابو الذهب الى ممثلي العمال الذين نقلوا مطالبهم فوافق على تحقيق بعض المطالب فخفض ساعات العمل... (سلسلة روايات الشباب 2، الخضراء)؛ وعادة لا يسبب سرطان عنق الرحم في المراحل الأولى أي أعراض، ثم تبدأ الأعراض مع تقدم مرحلة المرض (الشرق الاوسط – Asharq Al-Awsat)؛ تبدأ الأخبار الأولية بعدد غير مؤكد ثم تكبر الأعداد (الشرق الاوسط – Asharq Al-Awsat).

Підрядні сполучники з'єднують два речення, із яких одне (підрядне) залежить від іншого (головного). Залежно від типу відношень, що виражають сполучники, і від типів підрядних речень, які вони з'єднують з головним, сполучники поділяються на такі групи: *причинні, сполучники мети, умови, допустові, способу дії, порівняльні, часові, з'ясувальні*.

Підрядні речення, склад яких зіставляється у часі зі змістом головного речення, називаються підрядними часу [6, с. 430]. Підрядні часу приєднуються до присудка головного речення за допомогою часових підрядних сполучників, наприклад, в українській мові сполучники *поки, доки, до того як, перш ніж, відколи, як тільки, коли* та ін. В арабській мові це сполучники *إذما، عندما، إذما، 'коли'*, *بَعْدَ أَنْ* 'після того, як', *مُنْذُ* 'з тих пір, як', *قَبْلَ أَنْ* 'до того, як', *حَتَّى* 'доки не', *بَيْنَمَا* 'між тим, як', *كُلَّمَا* 'кожен раз, як', *إِلَى أَنْ* 'доки (до того часу)' і низка інших.

Уживання часових підрядних сполучників зумовлено їхнім значенням та визначається характером часових відношень між змістом головного і підрядного речень. При цьому підрядне речення часу в українській і арабській мовах може стояти як перед головним, так і після головного речення. У складнопідрядному реченні відносні часи виражаються співвідношенням форм абсолютних часів у головному і підрядному реченнях [1, с. 15]. Показниками граматичної структури складнопідрядних речень із підрядними часовими є спеціальні сполучники, відносні й єднальні слова, що вживаються для встановлення зв'язку між головним і підрядним реченнями, а також закономірності сполучуваності часових форм присудків головного і підрядного речень. У складнопідрядному реченні з підрядним часом підрядна частина постає як обставинно-темпоральний показник дії / стану головного речення. За семантичними особливостями, представленими опозицією *одночасність / різночасність*, та подальшою опозицією останнього *передування / наступність*, підрядні речення часу української і арабської мов можна поділити на такі:

1) речення із семантикою одночасності (сполучники *доки, поки, коли, тоді як, حِينَ – إِذَا – لَمَّا – عِنْدَمَا – حَيْثَمَا* 'коли', 'поки', 'тоді, як', 'в міру того, як', 'коли', 'тоді, коли', 'кُلَّمَا' 'щоразу, коли' та ін.): *Отже, поки Ада виводить Перфецького по галі, знайомлячи з товариством, наш бородань рухається невхильно уздовж прецікавого столу з напоями й зимними перекусками...* (Юрій Андрухович, Перверзія); *...حِينَمَا بَلَّغْتَنَا أَنْبَاءَ انْتِقَالِهِ إِلَى مَسْتَشْفَى الْقَصْرِ الْعَيْنِيِّ لِمَنْصُوقِ لَوْلَا وَهَلَا (خَيْرِي شَلْبِي، كَتَبَ وَنَاسَ).*

2) речення із семантикою різночасності: *передування / наступність* (сполучники *перш ніж, перед тим як, до того як, коли, من قبل* 'перш ніж', 'коли'; сполучники *наступності: після того як, відтоді як, відколи, з того часу, тільки-но, بعدما, بعد* 'після того як', 'відколи', 'з того часу'): *Вона також не знає, що перш ніж піти на це "нудне кіно", ми обов'язково прочистимо ніздрі одним білосніжним дивом (Ірена Карпа, Bitches get everything); لانتحاري اقترب من مركبات الجيش التشادي قبل أن يفجر حزامه الناسف وتتناثر أشلاؤه في الشارع الرئيسي الذي يمر وسط السوق (الشرق الاوسط – Asharq Al-Awsat).*

Як то я не мала парасольки! – обурилася Адельця. – Та я з нею не розлучаюся, відколи пан дохтір Цибульський приписав мені триматися в тіні! (Юрій Винничук, Танго смерті);

وتشير نتائج استطلاع الرأي الجديد إلى أن صورة مصر في الوقت الحاضر أصبحت أكثر سوءاً، بعد أن أثارت صورة مظاهرات التحرير خلال ثورة 25 يناير 2011 (الحياة – Al Hayat).

3) підрядні речення на позначення постійного, темпорально-узуального зв'язку між діями і станами головної і підрядної частин: *Сита кішка, коли сала не їсть* (Прислів'я та приказки); *Добрий хліб, коли нема калача* (Прислів'я та приказки);

4) речення, що мають спеціалізовану семантику [10, с. 111]:

а) підрядна частина позначає вихідний часовий момент, після якого відбувається дія, наприклад: *Відколи Яків переїхав до Києва, минуло півроку, а з братом бачилися так само рідко* (Любка Дереш, Голова Якова);

وزادت صعوبة تدبير العملة الصعبة، منذ أن أصبحت الهند، وهي مشتر رئيسي للنفط الإيراني غير قادرة على دفع ثمن نصف وارداتها من إيران باليورو، بسبب العقوبات (الحياة الجديدة – Al-Hayat Al-Jadida).

б) підрядна частина позначає часовий відрізок дії головного речення, наприклад: *Не знаю, як інші, але коли я вислуховую від коханої безпідставні звинувачення, то відчуваю образу, смуток і розпач, а ще – абсолютну безпорадність, оскільки не годен відповісти таким самим вражаючим фонтаном слів* (Юрій Винничук, Весняні ігри в осінніх садах);

в) підрядна частина позначає вихідний момент дії чи стану головного речення, наприклад: *Тільки-но ми, тримаючись за руки, з'явилися на теренах Гицлів, як геть усі очі були спрямовані на нас* (Любка Дереш, Поклоніння Ящірці).

Отже, семантична і структурна різноманітність є основною характеристикою українських і арабських речень. На відміну від простого елементарного речення семантично-синтаксична структура складного звичайно орієнтована на вираження відношень між двома і більше взаємопов'язаними ситуаціями [4, с. 57]. Що ж до темпоральної семантики, то часова визначеність є типовою, проте не обов'язковою ознакою як простого, так і складного речень.

Найуживанішими є речення із семантикою одночасності дії, що часто є “описовими, визначають час через опис явища, притаманного конкретному періоду (пора року, місяці, конкретні дати у стислому і розширеному плані). Речення на позначення часової попередності / наступності трапляються у художній літературі рідше” [10, с. 112]. Часова наступність темпоральних речень полягає у визначенні періоду, що залишився до певної події. Такі речення можуть бути як простими, так і входити до складного речення. Часова ж попередність вказує на дію, що передувала конкретному періоду. При цьому ця дія може мати різні аспектуальні ознаки, як-от: завершення дії до певного моменту в минулому, її початок, що передував дії, вираженій у головному реченні [10, с. 113].

На відміну від обставини часу підрядні речення використовуються для розширення, виділення періоду деталізованим (іноді поетичним) вживанням.

Якщо говорити окремо про ядерно-периферійну структуру синтаксичного рівня мови, то на рівні речення ядерними вважаються елементарні речення. Темпоральні словосполучення позначають предмети й явища, тоді як речення із темпоральною семантикою орієнтовані на позначення подій, різних ситуацій.

Подальші перспективи дослідження вбачаємо у вивченні взаємодії ядерно-периферійних компонентів ФСП темпоральності та особливостей їх реалізації в категорійних ситуаціях.

Л і т е р а т у р а :

1. Бондар О. І. Система і структура функціонально-семантичних полів темпоральності в сучасній українській літературній мові. Функціонально-ономасіологічний аспект : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / Олександр Іванович Бондар. – К., 1998. – 32 с.
2. Вихованець І. Р. Прийменикова система української мови / Іван Романович Вихованець. – К. : Наукова думка, 1980. – 286 с.
3. Вихованець І. Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови / Іван Романович Вихованець. – К. : Наук. думка, 1992. – 224 с.
4. Вихованець І. Р. Граматика української мови: Синтаксис: підруч. для студ. філол. ф-тів вузів / Іван Романович Вихованець. – К. : Либідь, 1993. – 365 с.
5. Ибрагимов И. Д. Интенсивный курс арабского языка : в 3-х ч. / Ибрагим Джавпарович Ибрагимов. – М. : АСТ: Восток – Запад, 2006. – Ч. 1. – 412 с.
6. Ковалев А. А. Учебник арабского языка / А. А. Ковалев, Г. Ш. Шарбатов. – [4-е изд.]. – М. : “Восточная литература” РАН, 2004. – 752 с.
7. Николаева Т. М. Теория функциональной грамматики как представление языковой данности (на материале четырех выпусков книги Теория функциональной грамматики) / Т. М. Николаева // Вопросы языкознания. – 1995. – № 1. – С. 68–79.
8. Сорокін С. В. Турецька й українська мови в системі координат “ВИД – ЧАС – МОДАЛЬНІСТЬ” : монографія / Сергій Володимирович Сорокін. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2009. – 341 с.
9. Субх А. Арабська мова: Граматика, морфологія, синтаксис / А. Субх, М. Субх. – К. : КНУ імені Тараса Шевченка, 2003. – 337 с.

10. Цегельська М. В. Структурна типологія одиниць семантичного поля часу в сучасній українській мові : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Марина Валеріївна Цегельська. – Д., 2000. – 176 с.
11. Шагаль В. Э. Учебник арабского языка / В. Э. Шагаль, М. Н. Мерекин, Ф. С. Забиров. – М. : Военное изд-во, 1983. – 784 с.
12. Buckley R. Modern literary Arabic: A reference grammar / Ron Buckley. – Liban : Librairie du Liban Publishers, 2004. – 1039 p.

Ілюстративний матеріал :

13. Андрухович Ю. Перверзія / Юрій Ігорович Андрухович. – Львів : ВНТЛ-Класика, 2002. – 288 с.
14. Винничук Ю. П. Весняні ігри в осінніх садах / Юрій Павлович Винничук. – Х. : Книжний клуб “Клуб Сімейного Дозвілля”, 2007. – 285 с.
15. Винничук Ю. П. Танго смерті / Юрій Павлович Винничук. – Х. : Фоліо, 2012. – 379 с.
16. Дереш Л. Поклоніння Ящірці / Любо Дереш. – Х. : Книжний клуб “Клуб Сімейного Дозвілля”, 2006. – 176 с.
17. Дереш Л. Голова Якова: Алхімічна комедія / Любо Дереш. – Х. : Книжний клуб “Клуб Сімейного Дозвілля”, 2012. – 240 с.
18. Карпа І. Фройд би плакав / Ірена Карпа. – Х. : Фолио, 2004. – 378 с.
19. Карпа І. Bitches get everything / Ірена Карпа. – Х. : Книжний клуб “Клуб Сімейного Дозвілля”, 2010. – 238 с.
20. Матіос М. Армагедон уже відбувся: повість / Марія Матіос. – Львів : ЛА “Піраміда”, 2011. – 112 с.
21. Прислів'я та приказки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://traditions.org.ua/usna-narodna-tvorchist/pryslivia-ta-prykazky>
22. Al Hayat – الحياة (офіційний Інтернет-портал газети “Аль-Хаят”) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://alhayat.com>
23. Al-Hayat Al-Jadida – الحياة الجديدة (офіційний Інтернет-портал газети “Аль-Хаят Аль-Джядіда”) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.alhayat-j.com/newsite/index.php>
24. Asharq Al-Awsat – الشرق الاوسط (офіційний Інтернет-портал арабської міжнародної газети “Аш-Шарк Аль-Авсат”) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.aawsat.com>
25. خيرى شلبي. كتب و ناس. – القاهرة : دار الهلال، ٢٠٠٩. ص ٢٤٢.
26. سلسلة روايات الشباب 1، الخضراء. – ليبيا : مركز العالمية لدراسات و ابحاث الكتاب الاخضر، ٢٠٠٢. ص ٤٨.
27. سلسلة روايات الشباب 2، الخضراء. – ليبيا : مركز العالمية لدراسات و ابحاث الكتاب الاخضر، ٢٠٠٢. ص ٤٤.
28. طالب الرفاعي. سرقات صغيرة. الطبعة الاولى. – دار الشروق، ٢٠١١. ص ١٢٠.
29. عبد الرحمن بكر. النحات المحارب. – مصر : مكتبة مصر الناشر، ٢٠٠٨. ص ١٣٤.
30. ٢٠٠٢. ص ٤٨.

References :

1. Bondar O. I. Systema i struktura funkcionalno-semantichnykh poliv temporalnosti v suchasni ukrainskii literaturnii movi. Funktsionalno-onomasiolohichniy aspekt [System and structure of functional semantic fields of temporality in the modern Ukrainian language. Functional-onomasiological aspect] : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia dokt. filol. nauk : spets. 10.02.01 “Ukrainska mova” / Oleksandr Ivanovych Bondar. – K., 1998. – 32 s.
2. Vykhovanets I. R. Pryimennykova systema ukrainskoi movy [Prepositional system of the Ukrainian language] / Ivan Romanovych Vykhovanets. – K. : Naukova dumka, 1980. – 286 s.
3. Vykhovanets I. R. Narysy z funkcionalnoho syntaksysu ukrainskoi movy [Essays on the functional syntax of the Ukrainian language] / Ivan Romanovych Vykhovanets. – K. : Nauk. dumka, 1992. – 224 s.
4. Vykhovanets I. R. Hramatyka ukrainskoi movy: Syntaksys [Grammar of the Ukrainian language: Syntax]: [idruch. dlia stud. filol. f-tiv vuziv] / Ivan Romanovych Vykhovanets. – K. : Lybid, 1993. – 365 s.
5. Ibragimov I. D. Intensivnyy kurs arabskogo yazyka [Intensive Arabic course]: v 3-kh ch. / Ibragim Dzhavparovich Ibragimov. – M. : AST: Vostok – Zapad, 2006. – CH. 1. – 412 s.
6. Kovalev A. A. Uchebnyk arabskogo yazyka [Arabic language textbook] / A. A. Kovalev, G. Sh. Sharbatov. – [4-ye izd.]. – M. : “Vostochnaya literatura” RAN, 2004. – 752 s.
7. Nikolaeva T. M. Teoriya funkcionalnoy grammatiki kak predstavlenie yazykovoy dannosti (na materiale chetyrekh vypuskov knigi Teoriya funkcionalnoy grammatiki) [The theory of functional grammar as a

representation of linguistic givenness (on the material of four issues of the book Theory of Functional Grammar)] / T. M. Nikolaeva // *Voprosy yazykoznaniiya*. – 1995. – No. 1. – S. 68–79.

8. *Sorokin S. V.* Turets'ka y ukrains'ka movi v sistemí koordinat "VID – CHAS – MODAL'NÍST'" : monografiya [Turkish and Ukrainian languages in the coordinate system "ASPECT – TENSE – MODALITY": monograph] / Sergiy Volodimirovich Sorokin. – K. : Vid. tsentr KNLU, 2009. – 341 s.
9. *Subkh A.* Arabs'ka mova: Gramatika, morfologíya, sintaksis [Arabic: Grammar, Morphology, Syntax] / A. Subkh, M. Subkh. – K. : KNU imeni Tarasa Shevchenka, 2003. – 337 s.
10. *Tsehelska M. V.* Strukturna typolohiia odynts semantychnoho polia chasu v suchasnií ukrainskii movi [Structural typology of units of the semantic field of time in the modern Ukrainian language] : dys. ... kand. filol. nauk : 10.02.01 / Maryna Valeriivna Tsehelska. – D., 2000. – 176 s.
11. *Shagal V. E.* Uchebnik arabskogo yazyka [Arabic language textbook] / V. E. Shagal, M. N. Merekin, F. S. Zabirov. – M. : Voennoe izd-vo, 1983. – 784 s.
12. *Buckley R.* Modern literary Arabic: A reference grammar / Ron Buckley. – Liban : Librairie du Liban Publishers, 2004. – 1039 p.

Illustrative material:

13. *Andrukhovich Yu. I.* Perverzíya [Perversion] / Yuriy Ígorovich Andrukhovich. – L'viv : VNTL-Klasika, 2002. – 288 s.
14. *Vinnichuk Yu. P.* Vesnyaní igri v osínníkh sadakh [Spring games in the autumn gardens] / Yuriy Pavlovich Vinnichuk. – Kh. : Knizhnyi klub "Klub Símeynogo Dozvillya", 2007. – 285 s.
15. *Vinnichuk Yu. P.* Tango smertí [Tango of death] / Yuriy Pavlovich Vinnichuk. – Kh. : Folío, 2012. – 379 s.
16. *Deresh L.* Pokloninnia Yashchirtsi [Worship for the Lizard] / Liubko Deresh. – Kh. : Knyzhnyi klub "Klub Símeynogo Dozvillya", 2006. – 176 s.
17. *Deresh L.* Golova Yakova: Alkhímichna komedíya [Jacob's Head: Alchemical Comedy] / Lyubko Deresh. – Kh. : Knyzhnyi klub "Klub Símeynogo Dozvillya", 2012. – 240 s.
18. *Karpa Í.* Froyd bi plakav [Freud would have cried] / Írena Karpa. – Kh. : Folío, 2004. – 378 s.
19. *Karpa Í.* Bitches get everything / Írena Karpa. – Kh. : Knyzhnyi klub "Klub Símeynogo Dozvillya", 2010. – 238 s.
20. *Matíos M.* Armagedon uzhe vídbuvsya: povíst' [Armageddon has already happened] / Mariya Matíos. – L'viv : LA "Píramída", 2011. – 112 s.
21. Prislív'ya ta prikazki [Proverbs and sayings] [Elektronniy resurs]. – Rezhim dostupu : <http://traditions.org.ua/usna-narodna-tvorchist/pryslivia-ta-prykazky>
22. Al Hayat – alhyāī [Life] (ofitsiyniy Ínternet-portal gazetii "Al'-Khayat") [Elektronniy resurs]. – Rezhim dostupu : <http://alhayat.com>
23. Al-Hayat Al-Jadida – alhyāī aljadyda [New Life] (ofitsiyniy Ínternet-portal gazetii "Al'-Khayat Al'-Dzhyadida") [Elektronniy resurs]. – Rezhim dostupu : <http://www.alhayat-j.com/newsite/index.php>
24. Asharq Al-Awsat – aš-šark alawsat [Middle East] (ofitsiyniy Ínternet-portal gazetii "Asharq Al-Awsat") [Elektronniy resurs]. – Rezhim dostupu : <http://www.aawsat.com>
25. Ĥairi Šalbi. Kutub wa nās [Books and People] / Ĥairi Šalbi. – Al-Qāhira : Dār Al-Ġalāl, 2009. – 242 s.
26. Silsila riwayāt aš-šabāb 1 [Series of youth novels], alḥaḍrā'. – Lībīā : markaz al'ālamiyāī lidirasāt wa abḥāī alkitāb al-aḥḍar, 2002. – 48 s.
27. Silsila riwayāt aš-šabāb 2 [Series of youth novels], alḥaḍrā'. – Lībīā : markaz al'ālamiyāī lidirasāt wa abḥāī alkitāb al-aḥḍar, 2002. – 44 s.
28. Ṭālib ar-rifā'ī. Sirqāt ṣaġīrāī [Small robberies]. Aṭ-ṭab'aī al-ūlā. – Dār Aš-Šurūq, 2011. – 120 s.
29. 'bd Ar-Raḥmān Bakr. An-Naḥāt Al-Muḥārib [Sculptor-Warrior] / 'bd Ar-Raḥmān Bakr. – Mišr : Maktabāī Mišr An-Nāšīr, 2008. – 134 s.

Лихошерстова М. Ю. Предложение как важная составляющая функционально-семантического поля темпоральности в украинском и арабском языках.

В статье исследуются синтаксические языковые средства выражения темпоральности в украинском и арабском языках, входящие в структуру функционально-семантического поля темпоральности. Синтаксические средства, в частности, предложения, содержащие соответствующую сему и передающие различные временные отношения, реализуют в речи временную локализацию.

Ключевые слова: функционально-семантическое поле, темпоральность, синтаксический уровень, предложение, темпоральные союзы.

Lykhosherstova M. Yu. Sentence as Important Component of Functional-Semantic Field of Temporality in the Ukrainian and Arabic Languages.

The article deals with syntactic linguistic means of expressiveness of temporality in the Arabic and Ukrainian languages, which are part of the structure of the functional-semantic field of temporality. Syntactic means, in our case, the sentences, that contain the corresponding meaning and transmit different time relations, actualize the temporal localization in the speech.

Semantic and structural diversity is the main characteristic of Arabic and Ukrainian sentences. As for temporal semantics, timeliness is a typical but not obligatory feature of both simple and complex sentences.

The timeliness of temporal sentences is to determine the period remaining to a particular event. Such sentences can be simple or enter into complex sentences. Temporal precedence points to an action that preceded a particular period. In this case, this action may have different aspectual features, such as: the end of action to a certain moment in the past, its beginning, preceding the actions expressed in the main sentence etc.

Keywords: functional-semantic field, temporality, syntactic level, sentence, temporal conjunctions.

УДК 801.81=161

Пахолок З. О.
Луцький інститут розвитку людини
Університету “Україна”

ДЕБЮТНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ МАГІЧНО-САКРАЛЬНИХ ТЕКСТІВ М. В. КРУШЕВСЬКОГО НА СХІДНОСЛОВ'ЯНСЬКОМУ ҐРУНТІ

У статті розглядаються питання, пов'язані зі специфікою східнослов'янських магічно-сакральних текстів. Проаналізовано історію збирання, публікації та початок вивчення замовлянь як фольклорного жанру. Основний акцент зроблено на першій монографії, присвяченій замовлянням. Подано науковий портрет автора цієї монографії – М. В. Крушевського, схарактеризовано риси, які зробили книгу класичною, її переклади та перевидання.

Ключові слова: магічно-сакральний текст, метод збирання, східнослов'янські замовляння, монографія М. В. Крушевського, переклади.

Останні чотири десятиліття позначилися активним міждисциплінарним вивченням магічно-сакральних текстів із застосуванням нових методологій та напрямів українськими дослідниками (В. Антонюк, В. Галайчук, І. Гунчик, В. Давидюк, І. Денисюк, О. Лагошняк, Т. Лукінова, В. Мойсієнко, М. Новикова, О. Павлов, О. Соляр, О. Тищенко, В. Харитонова, В. Фісун, Т. Шевчук, О. Юдін), російськими (Т. Агапкіна, Р. Агеева, А. Астахова, А. Байбуурин, П. Богатирьов, А. Головачева, Н. Гульятєва, Е. Елеонська, М. Зав'ялова, В. Кляус, М. Михайлов, О. Песков, Н. Савушкіна, Т. Свиридова, В. Соколова, О. Черепанова, С. Шиндін, Т. Юманова) та білоруськими (П. Ахрименко, Г. Барташевич, І. Жилинська, Н. Лапинська, В. Новак, Б. Путилов, Т. Тяпкова).

До магічно-сакральних текстів зараховують замовляння, заклинання, молитви, шептання, примівки, прокльони, клятви, початок формування яких пов'язують із культурою неолітичної епохи V–III тис. до н.е. [9, с. 6]. Нашу увагу привернули замовляння у зв'язку з прихованими, глибинними формами контактів